

Developing Customs Policies in the Direction of Non-Oil Exports Growth

Mohsen Ghasemi¹, Tahmoures Hasangholipour Yasouri², Ezatollah Abbasian^{*3}

1- PhD in Business Administration, Kish International Campus, University of Tehran, Kish, Iran.

2- Department of Marketing and Market Development, Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran.

3* - Department of Financial Engineering, Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran.

Abstract

Today the development of non-oil exports has become one of the main concerns of countries. This is so that improving export performance is also an important part of the demands of business in the private sector of each country and also in the international arena. The purpose of this research is to design a model for developing customs policies in the direction of non-oil exports growth and to develop the literature on the subject in a macro-level in the field of management and specifically in relation to the design and explanation of a model for developing customs policies in the direction of non-oil exports growth. In this article, first, using frequency tables and charts, the characteristics of the experts present in the qualitative part of the research and the experts present in the quantitative part of the research are analyzed. Then, the results of the qualitative analysis are presented and, using Delphi analysis and the agreement coefficient, the factors affecting the qualitative model of customs policies in the direction of non-oil exports are screened. In the third part of this article, based on the opinions of 40 customs experts and using the fuzzy AHP method, the identified customs policies are ranked in line with the direction of non-oil exports. Next, by analyzing the data obtained from the distribution of questionnaires among 363 customs experts and specialists and using the structural equation approach, a quantitative model of the development of customs policies in line with the direction of non-oil exports is presented and its validity and fit are evaluated. The results of this article showed that the structural model of customs policies in line with the direction of non-oil exports has a high level of validity and fit and is able to explain a significant part of the developments and challenges of non-oil exports in Iran.

Keywords: Customs policies, Non-oil export jump, Fuzzy AHP method

Citation:

Ghasemi, M., Hasangholipour Yasouri, T. and Abbasian, E. (2026). Developing Customs Policies in the Direction of Non-Oil Exports Growth. *Journal of Intelligent Marketing Management*, 7(1), 153-180.

توسعه سیاست‌های گمرکی در راستای جهش صادرات غیر نفتی

محسن قاسمی^۱، طهمورث حسنقلی پور یاسوری^۲، عزت‌اله عباسیان^{۳*}

۱- دکتری رشته مدیریت بازرگانی، پردیس بین‌المللی کیش دانشگاه تهران، کیش، ایران.

۲- گروه بازاریابی و توسعه بازار، دانشکده‌گان مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳- گروه مهندسی مالی، دانشکده‌گان مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

چکیده

امروزه توسعه صادرات غیرنفتی به یکی از دغدغه‌های اصلی کشورها تبدیل شده است. این به گونه‌ای است که بهبود عملکرد صادراتی نیز بخش مهمی از خواسته‌های کسب و کار در بخش خصوصی هر کشور و همچنین در صحنه بین‌المللی است. هدف این تحقیق طراحی مدل توسعه سیاست‌های گمرکی در راستای جهش صادرات غیر نفتی و توسعه ادبیات موضوع به صورت کلان در حوزه مدیریت و به طور خاص در رابطه با طراحی و تبیین مدل برای توسعه سیاست‌های گمرکی در راستای جهش صادرات غیر نفتی می‌باشد. در این مقاله، ابتدا با استفاده از جداول فراوانی و نمودارها به تحلیل ویژگی‌های خبرگان حاضر در بخش کیفی پژوهش و کارشناسان حاضر در بخش کمی پژوهش پرداخته می‌شود. سپس نتایج حاصل از تحلیل کیفی ارائه شده و با استفاده از تحلیل دلفی و ضریب توافق به غربالگری عوامل اثرگذار بر مدل کیفی سیاست‌های گمرکی در راستای جهش صادرات غیرنفتی پرداخته می‌شود. در بخش سوم این مقاله بر اساس نظرات ۴۰ نفر از کارشناسان گمرک و با استفاده از روش AHP فازی، سیاست‌های گمرکی شناسایی شده در راستای جهش صادرات غیرنفتی رتبه‌بندی می‌شوند. در ادامه با تحلیل داده‌های حاصل از توزیع پرسش‌نامه بین ۳۶۳ نفر از کارشناسان و متخصصان گمرک و با استفاده از رویکرد معادلات ساختاری، مدل کمی توسعه سیاست‌های گمرکی در راستای جهش صادرات غیرنفتی ارائه شده و اعتبار و برازش آن ارزیابی می‌شود. نتایج این مقاله نشان داد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهش صادرات غیرنفتی از سطح اعتبار و برازش بالایی برخوردار است و قادر است بخش قابل توجهی از تحولات و چالش‌های صادرات غیرنفتی در ایران را توضیح دهد.

کلیدواژه‌ها: سیاست‌های گمرکی، جهش صادرات غیر نفتی، روش AHP فازی

استناد:

قاسمی، محسن و حسنقلی پور یاسوری، طهمورث و عباسیان، عزت‌اله. (۱۴۰۵). توسعه سیاست‌های گمرکی در راستای جهش صادرات غیر نفتی. مدیریت بازاریابی هوشمند، ۱۷(۱)، ۱۵۳-۱۸۰.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۱۴

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۴/۰۹/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۰۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۲/۰۲

<https://doi.org/JABM.3.2.15564.654985.41555>

نشریه مدیریت بازاریابی هوشمند، ۱۴۰۵، دوره ۷، شماره ۱، پیاپی ۳۱

ناشر: نشریه مدیریت بازاریابی هوشمند

نوع مقاله: علمی پژوهشی

© نویسندگان

مقدمه

ایران به عنوان یکی از قطب های صنعتی منطقه می تواند نقش بسزایی در پیشبرد اهداف صادراتی کشور داشته باشد. این در حالی است که عدم توجه به محیط زیست در استراتژی سازمان های موجود قابل رویت است که این عامل می تواند با هدر رفت منابع، باعث کاهش عملکرد این سازمان ها در سطح صادراتی شود. این عامل به وضوح ضرورت تربیت نیروی انسانی که با توجه به استراتژی منابع سبز باعث کاهش مصرف از منابع محیطی و به تبع آن کاهش هزینه ها و استفاده از منابع برای تولیدات متمایز در صحنه بین الملل باشد را نشان می دهد (سیامبالاپیتا و همکاران، ۲۰۱۸). در بسیاری از کشورهای دنیا حقوق و عوارض گمرکی علاوه بر اینکه عاملی بسیار مهم در تامین هزینه های داخلی به حساب می آید، می تواند به تنظیم سیاست های داخلی و حمایت از محصولات ساخت هر کشور کمک نماید. از آنجایی که گمرک در واقع مجری برنامه های اقتصادی در امر بازرگانی خارجی است (والتونا و همکاران، ۲۰۱۷). لذا حضور فعال در سازمان جهانی و ایجاد همکاری بین المللی و منطقه ای و برخورداری از امکانات بیشتر در این زمینه و پذیرش و رعایت قواعد مورد استفاده نیز ضروری است. یکی از ابزارهای مهمی که گمرک در این راستا و در خصوص مدرن کردن رویه های عملیاتی خود باید مدنظر قرار دهد، بحثی است که با عنوان "مدیریت ریسک" از آن نام برده می شود (جاوانی و همکاران، ۲۰۱۶). در هر کشور گمرک اولین سازمانی است که در مرزها با مبادلات خارجی روبرو است. این مبادلات شامل افراد، کالاها، خدمات سرمایه و یا ... می باشند و به عنوان پیشانی هر نظام و کشور می تواند نقشی را در سرعت و اهمیت مبادلات بازی کند. علاوه بر این نقش باید مواظب مشکلات و معضلاتی مثل تقلب در ورود کالا، قاچاق، تروریسم و ... نیز باشد. این نقش دوگانه اهمیتی دوچندان به گمرک می دهد یعنی هم باید به سرعت نقل و انتقال سرمایه کمک کند و هم از طرفی جلوی بعضی از موانع و مشکلات احتمالی را با انجام و استقرار سیستم های صحیح کاری بگیرد. رشد اقتصادی جهانی مسلما بر فعالیت های گمرک نیز تاثیر می گذارد، افزایش فعالیت واردکنندگان، صادرکنندگان، حق العمل کاران، مسافرین، ناوگان ها و سیستم های حمل و نقل، خدمات سریعتر، اطلاعات قابل اعتمادتر، اطلاعات آماری صحیح تر، افزایش حمایت از اقتصاد، کنترل های محیطی و کشاورزی انتظار زیادی از گمرک طلب می کند (پارک و کیم، ۲۰۱۶). سیاست سازمانی نحوه استفاده از قدرت و نفوذ در سازمان با هدف به حداکثر رساندن دستاورد های شخصی و به قیمت لطمه زدن به منافع مشروع دیگران است. اگر چه سیاست سازمانی به دو شکل مثبت و منفی وجود دارد، اغلب برداشت کارکنان از سیاست سازمان به شکل منفی است (بشیر، ۲۰۱۱). برداشت کارکنان از سیاست سازمان در واقع عبارت است از حد و حدودی که کارکنان احساس می کنند رفتار مدیران و به طور کلی سازمان مبتنی بر کسب منافع شخصی است (فریز و همکاران، ۲۰۰۵). ابعاد برداشت از سیاست سازمانی عبارتند از: ۱- رفتار سیاسی سازمان: زمانی رخ می دهد که قوانین، مقررات و خط مشی های مشخصی حاکم بر اعمال کارکنان سازمان نباشد. ۲- رفتار سیاسی کارکنان: به رفتار های خویش خدمتی کارکنان اشاره دارد که به منظور کسب منافع و نتایج مورد انتظار انجام می گیرد. ۳- خط مشی های ارتقا و پرداخت: شرایطی است که در آن از مزایای خط مشی های ارتقا و پرداخت تنها گروه خاصی در سازمان منتفع می شوند (کامکار و کارلسون، ۱۹۹۷). سیاست های گمرکی به معنای یک فرایند تاثیر اجتماعی است که در

¹ Valtonena et al

² Javani et al

³ Park & Kim

⁴ Bashir

⁵ Ferris et al

⁶ Kacmar & Carlson

آن رفتار به شکلی راهبردی طراحی می شود و فرد ضمن به حداکثر رساندن بهره وری کوتاه مدت یا بلندمدت خود، هزینه هایی برای دیگران به وجود می آورد. ادراک از سیاست های سازمانی نیز ناشی از ارزیابی کارکنان نسبت به یک محیط سازمانی منفی است. این امر نشان دهنده سازمانی است که در آن آگاهی از تاثیرات محیطی به طور گسترده ای توسط افراد شناخته شده است. زمانی که افراد احساس می کنند برخی از منابع را از دست خواهند داد، دچار تنش و ناامیدی می شوند. ادراک ذهنی کارکنان نسبت به از دست دادن منابع به دلیل رفتار سیاسی سازمان است (لین و سان، ۲۰۱۸). رفتارهای سیاسی و روابط میان افراد نیز، نقشی اساسی در انگیزش بیرونی ایفا می کنند و با توجه به اینکه انگیزه ها در کار، عاملی تعیین کننده هستند، می توانند به خوشبختی دنیوی منجر شوند (چو و یانگ^۲، ۲۰۱۷). مبارزه با قدرت، منازعه، توافق و منافع خودخواهانه از مبانی فرایند سیاسی به شمار می روند. مینز برگ سیاست را به عنوان رفتار گروهی یا فردی می داند که به صورت غیر رسمی و ظاهراً متضاد، تقسیم شده و بالاتر از همه از نظر فنی نامشروع است که نه به وسیله قدرت رسمی، ضمانت اجرایی پیدا کرده است، نه ایدئولوژی پذیرفته شده و نه نیاز به گواهی تخصصی دارد. مینز برگ سیاست های مربوط به حوزه تعارض رفتار سیاسی می داند (هاک^۳، ۲۰۱۱). سیاست گمرگی به عنوان رفتارهایی که مبتنی بر یک پایه غیر رسمی در یک سازمان رخ می دهد و شامل اعمال نفوذی عمدی است که برای محافظت یا ارتقای افراد طراحی شده است، تعریف می شود (آمپونسا- تاویا و آنور^۴، ۲۰۱۷). ادراک از سیاست های گمرگی به دلیل ارزیابی کارکنان از محیط سازمانی منفی به وجود می آید. این موضوع نشان دهنده آگاهی سازمانی از تاثیرات محیطی است که به وسیله افراد شناخته می شود (لین و سان، ۲۰۱۸). همچنین ادراک از سیاست های گمرگی شامل نگرش افراد نسبت به رفتارهای دیگران به قصد خدمت رسانی به خود و دیگران است و به طور خاص به عنوان ارزیابی ذهن فردی، تعریف شده است که در مورد وضعیت محیط کاری توسط همکاران و ناظرانی که چنین رفتار خدمت گزارانه ای را ارائه می دهند، تعریف می شود (چو و یانگ، ۲۰۱۷). فضای اقتصادی ایران امروز، رویدادهای ویژه و منحصر به فرد اقتصادی را شاهد است که وقوع برخی از آن ها تاکنون در دنیا سابقه نداشته است؛ از این رو زمانی که شرایط ویژه و بدون الگویی به وجود می آید، ضرورت نوآوری و ایده پردازی از سوی صاحبان برای برطرف کردن چالش های اقتصادی ضرورت پیدا می کند.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

صادرات به عنوان یک عنصر مؤثر و کلیدی در توسعه اقتصادی هر کشور محسوب می شود، چه از دیدگاه اقتصادی و چه از لحاظ سیاسی در پیشبرد اهداف یک کشور نقش مهمی دارد. سید کالاهای صادراتی در کشورهای مختلف با یکدیگر متفاوت است و به طور کلی شامل دو بخش می شود، صادرات مواد خام و اولیه که به طور عمده شامل نفت، گاز و سنگ های قیمتی است و صادرات مواد غیر خام یا به عبارتی کالاهای کارخانه ای است؛ در دنیای امروز تولید و صادرات کالاهای صنعتی و کارخانه ای به عنوان معیاری از توسعه یافتگی اقتصاد جوامع محسوب می شود بنابراین، توسعه صادرات غیرنفتی همواره مورد توجه سیاستمداران و اقتصاددانان در این جوامع است. به طور کلی یکی از مهم ترین مشکلات کشورهای در حال توسعه، وابستگی اقتصاد آن ها به صدور مواد خام و اولیه است. از آنجایی که بخش بزرگی از درآمدهای ارزی این کشورها فقط با صدور یک یا چند قلم مواد خام به دست می آید، در بلندمدت در برابر ناملایمات و فشارهای اقتصادی و سیاسی، ساختاری شکننده خواهند داشت. از سوی دیگر هر چند درآمدهای کلان نفتی می تواند

¹ Lin & Sun

² Cho & Yang

³ Haq

⁴ Amponsah-Tawiah & Annor

برای کشورهای نفت خیز، بهره‌مندی مالی و فرصت پایه‌ریزی ساختار اقتصادی قدرتمند را فراهم آورد، ولیکن می‌تواند به مانعی در برابر ارتقای وضعیت و کیفیت اقتصاد این کشورها مبدل شود. در اقتصاد ایران نیز در طی سال‌های اخیر با گسترش استفاده از منابع درآمدی حاصل از فروش نفت، ارزآوری حاصل از نفت دستخوش نوسانات و شوک‌های قیمتی شده است. همچنین اتکای به درآمد نفت، موجب غفلت از سایر فعالیت‌های درآمدزای اقتصادی و ظرفیت‌های بالقوه طبیعی و صنعتی شده است که حاصلی جز افزایش واردات و صادرات صادات نفتی ندارد و چنین وضعیتی، بزرگ‌ترین مانع تولید در کشور است. (منصف و همکاران، ۱۳۹۶). رشد انفجاری تجارت بین‌المللی، از لحاظ حجم و هم از لحاظ پیچیدگی، توریسم، مسافران و از طرفی کمبود نیرو و امکانات، همگی فشار مضاعفی بر گمرک وارد می‌کنند. از طرفی با توجه به وظیفه گمرک، باید اطمینان حاصل شود که کلیه واردات و صادرات یا قوانین و دستورالعمل‌ها هم‌خوانی و مطابقت دارد و در این حال گمرک وظیفه و مسئولیت خود را نیز در قبال کالاها، تسریع در انجام عملیات گمرکی و انطباق با قانون نیز انجام می‌دهد (میلر^۱، ۲۰۱۵). کندی گردش کار و وجود تخلفات در گمرک، باعث افزایش هزینه و از دست رفتن فرصت‌ها می‌گردد و مانع از دستیابی این سازمان به اهداف خود می‌شود. دستیابی به نظام مطلوب گمرکی مستلزم رعایت دو موضوع است: یکی، تسهیل در امر تجارت و دیگری اعمال مقررات و مبارزه با تخلفات. برقراری تعادل میان این دو هدف را می‌توان اصلی‌ترین وظیفه مدیریت گمرکی دانست (ری‌ام و همکاران^۲، ۲۰۱۶). در طول بیش از سه دهه گذشته رفتارهای سیاسی در سازمان حوزه پژوهش مهمی بوده است و پژوهشگران تلاش کرده‌اند تعریف مناسبی از رفتار سیاسی ارائه کنند (فانی و همکاران^۳، ۲۰۱۴). رفتارهای سیاسی، نفوذ ارادی و عمدی افراد در موقعیت تضاد، برای افزایش یا حفاظت از منافع خود به منظور به دست آوردن، توسعه و استفاده از قدرت و منابع دیگر برای دستیابی به پیامدهای مورد نظر فرد در موقعیتی که عدم اطمینان در مورد انتخاب‌ها است (یورکیریلدیز^۴، ۲۰۰۹). برخی محققان بر این باورند که برداشت از سیاست گمرکی و رفتار سیاسی واقعی پدیده‌های متفاوتی‌اند، فریزو همکاران معتقدند با وجود جدا بودن، این دو سازه به طور متقابل به یکدیگر مرتبط‌اند. سطوح بالای ادراک سیاست گمرکی تمایل به رفتار سیاسی را افزایش می‌دهد، که خود ادراک سیاست را تقویت می‌کند (فریزو و همکاران^۵، ۲۰۰۲). در حالی که متون مفهومی و تجربی در مورد ارتباط بین سیاست سازمانی واقعی و ادراک شده محدود است، بخش اعظم آنها پیشنهاد می‌کنند برداشت از سیاست از حضور واقعی آن مهم‌تر و برای مطالعه و درک وقایع کارآمدتر است (تاتارکا^۶، ۲۰۰۹). پژوهشگران سه بعد این سازه را شناسایی کرده‌اند که عبارت‌اند از: رفتار سیاسی کلی، پیش رفتن برای موفق شدن و خط مشی‌های پرداخت و ارتقا (آزم و همکاران^۷، ۲۰۱۰). رفتار سیاسی کلی شامل رفتارهای افرادی است که به شیوه خویش خدمتی عمل می‌کنند برای این که نتایج ارزشمندی به دست آورند، پیش رفتن برای موفق شدن به معنای عدم اقدام توسط افراد به منظور تضمین نتایج ارزشمند است (برای مثال سکوت) و خط مشی‌های پرداخت و ارتقا که مستلزم این است، سازمان از طریق خط مشی‌هایی که وضع می‌کند، به طور سیاسی رفتار کند (دانايفارد و همکاران^۸، ۲۰۱۰). بسیاری از پژوهشگران معتقدند،

¹ Miller

² Reim et al

³ Fani et al

⁴ Ulkeryildiz

⁵ Ferris et al

⁶ Tatarka

⁷ Azeem et al

⁸ Danaeefard et al

سازمان‌ها موجودیت‌های سیاسی هستند که برای شناخت آن‌ها باید سیاست‌سازمانی را ادراک کرد (باکسر^۱، ۲۰۰۴). ادراکاتی که کارکنان در مورد ماهیت سیاسی محیط کار خود دارند بر نحوه درک مدیر، همکار و سازمان اثر می‌گذارد (اکنور و موریسون^۲، ۲۰۰۱). پژوهش‌های گسترده در این حوزه نشان می‌دهند برداشت از سیاست اثرهای مخربی بر فرد، گروه و سازمان دارد. برای مثال، کاکمار و فریز بیان کردند، هرچه انگاشت کارکنان از سیاست بیشتر باشد، آن‌ها عدالت، انصاف و برابری کمتری را در سازمان احساس می‌کنند (آرنو^۳، ۲۰۰۴). سیاست گمرکی به عنوان یک «مانع»، اعتقاد فرد به توانایی خود برای رسیدن به اهداف شخصی و حرفه‌ای را تضعیف می‌کند (جعفریانی و همکاران^۴، ۲۰۱۲). اغلب پژوهشگران استدلال کرده‌اند ادراک سیاست تنش‌زا و مضر است و اثرهای منفی بالقوه‌ای بر حوزه‌های گسترده‌ای از پیامدهای کاری و فردی دارد (هدگینسون و فورد^۵، ۲۰۰۸). سیاست گمرکی، اعتقاد فرد به توانایی خود برای دستیابی به اهداف شخصی و حرفه‌ای را تضعیف می‌کند (جعفریانی و همکاران^۴، ۲۰۱۲). لذا با وجود مزیت‌های نسبی که برای تولید و تجارت متصور است و با عنایت به این مقوله که این صنعت در حفظ و رشد میزان اشتغال در جامعه و توسعه صادرات نفتی و غیرنفتی می‌تواند نقش مؤثر ایفا کند، اتخاذ راهبرد متناسب برای توسعه این بخش در هفتمین برنامه توسعه اقتصادی کشور ضروری به نظر می‌رسد. حسن اوو و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی تحت عنوان صادرات غیرنفتی عربستان قبل و بعد از کووید-۱۹: تأثیرات تاریخی عوامل تعیین‌کننده و تحلیل سناریو، نشان دادند، شبیه‌سازی‌های مبتنی بر مدل اقتصاد کلان انجام شده تا سال ۲۰۳۰ نشان می‌دهد که صادرات غیرنفتی عربستان بیش از هر عامل تعیین‌کننده دیگری به تغییرات REER پاسخ می‌دهد. نتایج شبیه‌سازی همچنین نشان می‌دهد که تولید غیرنفتی سه برابر بیشتر از کشاورزی در گسترش صادرات غیرنفتی در آینده سهم دارد. علاوه بر این، شبیه‌سازی‌ها نشان می‌دهند که امور مالی، بیمه، و سایر خدمات تجاری، و همچنین حمل‌ونقل و ارتباطات نقش مهمی در بهبود عملکرد صادرات غیرنفتی عربستان در دهه آینده ایفا می‌کنند. توصیه سیاست کلیدی این است که اقدامات باید به صورت هماهنگ و متعادل برای دستیابی به صادرات غیرنفتی و سایر اهداف چشم‌انداز اجرا شود. اگووامبا و آگالو (۲۰۲۱) در گزارشی در خصوص صادرات غیرنفتی و رشد اقتصاد در نیجریه نشان دادند که صادرات محصولات کشاورزی و صادرات محصولات تولیدی بر اقتصاد نیجریه (نرخ رشد سرانه واقعی تولید ناخالص داخلی) اثر گذاشته است. بنابراین، توصیه می‌شود که تدوین سیاست عمل‌گرایانه در مورد سرمایه‌گذاری باید بر زیربخش کشاورزی متمرکز باشد زیرا پتانسیل بهبود در اقتصاد نیجریه را دارد. ادهه و همکاران در سال ۲۰۲۰ در مقاله‌ای به بررسی تاثیر استراتژی‌های نوآوری بر عملکرد صادرات پرداختند. بیشتر مطالعات موجود عمدتاً معطوف به اقتصادهای توسعه یافته با سهم بالای شرکت‌های نوآور است. آنچه تا حد زیادی مورد کاوش قرار نمی‌گیرد، تأثیرات ناهمگن انواع نوآوری بر عملکرد کسب و کارهای کوچک و متوسط، به ویژه در کشورهای در حال توسعه است. مونتوریو و همکاران (۲۰۱۹) در مقاله‌ای به بررسی رابطه منابع ناملموس و جهت‌گیری کارآفرینی با عملکرد صادرات: اثر واسطه‌ای قابلیت‌های پویا پرداختند. این مطالعه اثر واسطه‌ای قابلیت‌های پویا، تأثیر منابع نامشهود و جهت‌گیری کارآفرینی در عملکرد صادرات را بررسی می‌کند. ۲۶۵ شرکت صادرکننده پرتغالی نشان می‌دهد که توانایی‌های پویا و گرایش کارآفرینی به طور مستقیم بر عملکرد صادرات تأثیر می‌گذارد در حالی که منابع مالی، اطلاعاتی و رابطه‌ای از طریق قابلیت‌های پویا تأثیر غیرمستقیم در عملکرد صادرات دارند. این نتایج به نقش مهم توانایی‌های پویا اشاره دارد که چگونه می‌تواند در منابع

¹ Baxer

² O,connor & Morrison

³ Aronow

⁴ Jafari et al

⁵ Hodgkinson & Ford

ملموس توسط شرکت ها برای افزایش عملکرد صادرات استفاده کرد. دانش مهر و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله ای به بررسی زیست جهان مرزنشینان و سیاست های گمرکی مطالعه ای در باب کول بران شهرستان مریوان پرداختند. هدف این پژوهش، شناسایی، و تغییر ویژگی ها و امکان های مداخله در سیاست های گمرکی برای بازشناسی و برجسته کردن نقش مرزنشینان (اختصاصاً کول بران) است. سیاست های گمرکی مستقیماً یا غیرمستقیم بر زیست جهانمرزنشینان تأثیر گذاشته و انتخاب و چگونگی اعمال این سیاست ها پدیده کول بری را مهم و مسئله زا کرده است. زاهدطلبان و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله ای به بررسی تأثیر موانع تعرفه های گمرکی و نرخ ارز در تابع تقاضای واردات کشور مروری انتقادی بر سیاست های تجاری و ارزی کشور در راستای حمایت از تولید ملی پرداختند.

روش تحقیق

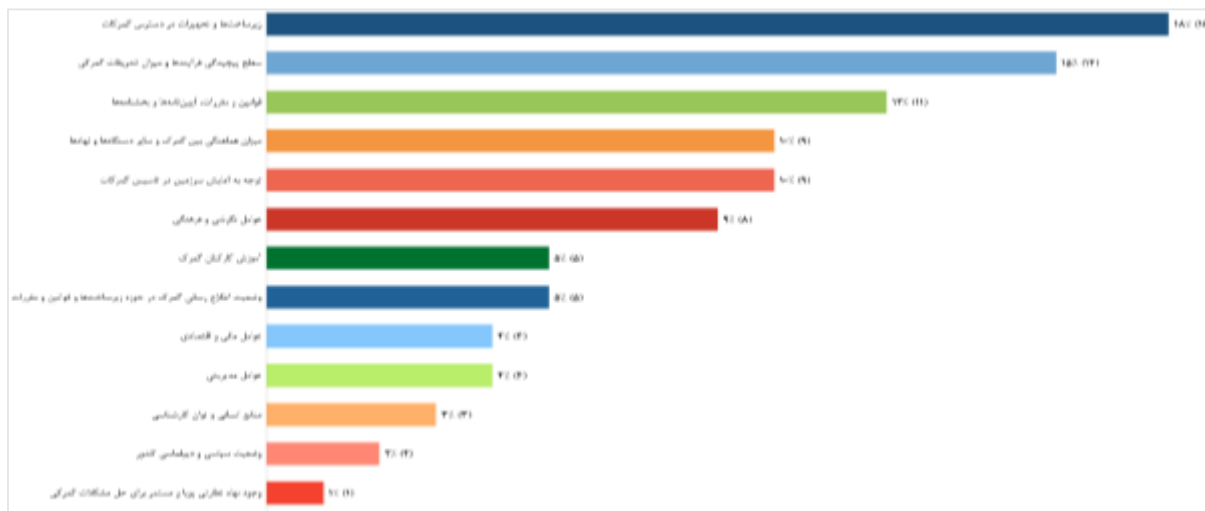
از آنجا که مدلی در رابطه با طراحی مدل توسعه سیاست های گمرکی در راستای جهش صادرات غیر نفتی در سازمان در ایران ارائه نشده است، پس از طراحی مدل مفهومی تحقیق بر اساس مبانی نظری موجود، به منظور بومی سازی و تعدیل شاخص های مدل از رویکرد کیفی و اکتشافی استفاده خواهد شد تا با استفاده از نظر خبرگان نسبت به نهایی کردن مدل مفهومی اقدام گردد. روش تحقیق حاضر ترکیبی است که در آن از روش های کمی و کیفی به صورت توأمان استفاده شده است. در این تحقیق با مرور مبانی نظری متعدد چارچوب مناسبی برای بررسی و مطالعه مساله تحقیق به دست آمده است. سپس از داده های کیفی به منظور توسعه و بومی سازی شاخص های مدل مفهومی تحقیق استفاده شده است و نهایتاً مدل مفهومی به طور کمی با استفاده از رویکرد قیاسی که در ایجاد فرضیات تحقیق لازم و ضروری است، مورد آزمون قرار گرفته است. تحقیق حاضر در بخش کمی فرایند تحلیل سلسله مراتبی فازی و معادلات ساختاری است تحقیقات کمی جنبه هدف از نوع تحقیقات توسعه ای - کاربردی و از جنبه روش گردآوری داده توصیفی - پیمایشی می باشد. روش تجزیه و تحلیل داده ها در بخش کیفی جهت شناسایی عوامل و مولفه های توسعه سیاست های گمرکی در راستای جهش صادرات غیر نفتی از روش تحلیل مضامین و در بخش کمی برای اولویت بندی عوامل و مولفه ها از تکنیک فنون تصمیم گیری چند معیاره (فرایند تحلیل سلسله مراتبی فازی) استفاده خواهد شد. جهت روایی مدل و تعیین میزان روابط عوامل و مولفه های شناسایی شده از تحلیل عاملی تاییدی و مدل معادلات ساختاری استفاده خواهد شد.

همان طور که در بیان شد، در این مطالعه سه نمونه آماری وجود دارد. نمونه آماری اول گروه خبرگان مشتمل بر اساتید و خبرگان دانشگاهی و همچنین خبرگان و فعالان اداره گمرک در ایران هستند که در بخش تحلیل کیفی جهت شناسایی و غربالگری عوامل تعیین کننده حوزه سیاست های گمرکی در راستای جهش صادرات غیرنفتی حضور دارند. نمونه آماری دوم گروه متخصصان و کارشناسان اداره گمرک در ایران هستند که در بخش تحلیل کمی جهت رتبه بندی عوامل تعیین کننده حوزه سیاست های گمرکی در راستای جهش صادرات غیرنفتی مشارکت دارند که شامل ۴۰ نفر هستند. نمونه سوم نیز متخصصان و کارشناسان اداره گمرک در ایران هستند که در بخش تحلیل کمی جهت ارائه مدل کمی و ساختاری سیاست های گمرکی در راستای جهش صادرات غیرنفتی مشارکت دارند که شامل ۳۶۳ نفر هستند. در این پژوهش جهت رتبه بندی سیاست های گمرکی در راستای جهش صادرات غیرنفتی از ۴۰ نفر از کارشناسان و متخصصان گمرک بر اساس روش AHP فازی و مبتنی بر مقایسه زوجی نظرسنجی شده است. همچنین در بخش ارائه مدل کمی و ساختاری پژوهش از نظرات ۳۶۳ نفر از کارشناسان و متخصصان گمرک در قالب پرسش نامه طیف لیکرت ۵ درجه ای استفاده شده است.

یافته های تحقیق

الف - نتایج تحلیل کیفی

مصاحبه‌شوندگان حاضر در پژوهش سیاست‌های مختلفی را در حوزه گمرک در جهت توسعه صادرات غیرنفتی، اثرگذار می‌دانستند. برخی از مصاحبه‌شوندگان به نقش منابع انسانی و توان کارشناسی اشاره می‌کنند. برخی از مصاحبه‌شوندگان به نقش عوامل مالی و اقتصادی به‌عنوان عامل سیاستی در حوزه گمرک در جهت توسعه صادرات غیرنفتی اشاره می‌کنند. برخی از مصاحبه‌شوندگان، وجود نهاد نظارتی پویا و مستمر برای حل مشکلات گمرکی را سیاستی اثرگذار بر صادرات غیرنفتی در بخش گمرکی، عنوان می‌کنند. برخی از مصاحبه‌شوندگان، بهبود و ارتقای عوامل نگرشی و فرهنگی در حوزه گمرک را بر افزایش و تحریک صادرات غیرنفتی ایران، اثرگذار می‌دانند. برخی از مصاحبه‌شوندگان به نقش عوامل مدیریتی حوزه گمرک در تحولات صادرات غیرنفتی اشاره می‌کنند. بسیاری از مصاحبه‌شوندگان از مصاحبه‌شوندگان حاضر در پژوهش به نقش تجهیزات و زیرساخت‌ها به‌عنوان عاملی اثرگذار در حوزه گمرکی بر صادرات غیرنفتی اشاره می‌کنند. برخی از مصاحبه‌شوندگان، به نقش عوامل مرتبط با آموزش در حوزه گمرک در تحولات صادرات غیرنفتی اشاره می‌کنند. برخی از مصاحبه‌شوندگان، وضعیت اطلاع‌رسانی گمرک در حوزه زیرساخت‌ها و قوانین و مقررات را در تغییرات و مسیر صادرات غیرنفتی ایران، اثرگذار می‌دانند. برخی از مصاحبه‌شوندگان، میزان هماهنگی بین گمرک و سایر دستگاه‌ها و نهادها را در تغییرات و مسیر صادرات غیرنفتی ایران، موثر می‌دانند. بسیاری از مصاحبه‌شوندگان، سطح پیچیدگی فرآیندها و میزان تشریفات گمرکی را عاملی مهم در روند صادرات غیرنفتی ایران، می‌دانند و به اعتقاد آن‌ها ساده کردن رویه‌های گمرکی و کاهش تشریفات اداری عاملی محرک در جهت توسعه صادرات غیرنفتی است. برخی از مصاحبه‌شوندگان، توجه به آمایش سرزمین در تاسیس گمرکات را در تغییرات و مسیر صادرات غیرنفتی ایران، موثر می‌دانند. برخی از مصاحبه‌شوندگان به نقش عوامل سیاسی و دیپلماسی کشور و مرتبط با گمرک در تحولات صادرات غیرنفتی اشاره می‌کنند. برخی از مصاحبه‌شوندگان به نقش قوانین و مقررات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌های گمرکی در تحولات صادرات غیرنفتی اشاره می‌کنند.

شکل ۱: مدل کیفی سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی

منبع: یافته‌های تحقیق

در این مطالعه با تحلیل محتوای مصاحبه‌های انجام شده با خبرگان در نهایت ۹۱ کد محوری شناسایی شد که این کدها در قالب ۱۳ مقوله اصلی مطابق شکل ۲ طبقه‌بندی شدند

شکل ۲: مدل کیفی سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیر نفتی

منبع: یافته‌های تحقیق

در این مطالعه از روش دلفی سه مرحله‌ای و شاخص ضریب توافق جهت غربال‌گری سیاست‌های گمرکی شناسایی شده در راستای جهش صادرات غیر نفتی استفاده شده است. نتایج محاسبه ضریب توافق خبرگان در زمینه سیاست‌های گمرکی اثرگذار بر صادرات غیر نفتی در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: غربال‌گری سیاست‌های گمرکی اثرگذار بر صادرات غیرنفتی

ضریب توافق	سیاست‌های گمرکی اثرگذار بر صادرات غیرنفتی
۷۳,۳۳	زیرساخت‌ها و تجهیزات در دسترس گمرکات
۸۶,۶۷	سطح پیچیدگی فرآیندها و میزان تشریفات گمرکی
۶۶,۶۷	قوانین و مقررات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها
۹۳,۳۳	میزان هماهنگی بین گمرک و سایر دستگاه‌ها و نهادها
۸۰,۰	توجه به آمایش سرزمین در تاسیس گمرکات
۷۳,۳۳	عوامل نگرشی و فرهنگی
۶۶,۶۷	آموزش کارکنان گمرک
۵۳,۳۳	وضعیت اطلاع‌رسانی گمرک در حوزه زیرساخت‌ها و قوانین و مقررات
۶۰,۰	عوامل مالی و اقتصادی
۸۰,۰	عوامل مدیریتی
۸۶,۶۷	منابع انسانی و توان کارشناسی
۹۳,۳۳	وضعیت سیاسی و دیپلماسی کشور
۶۰,۰	وجود نهاد نظارتی پویا و مستمر برای حل مشکلات گمرکی

منبع: یافته‌های تحقیق

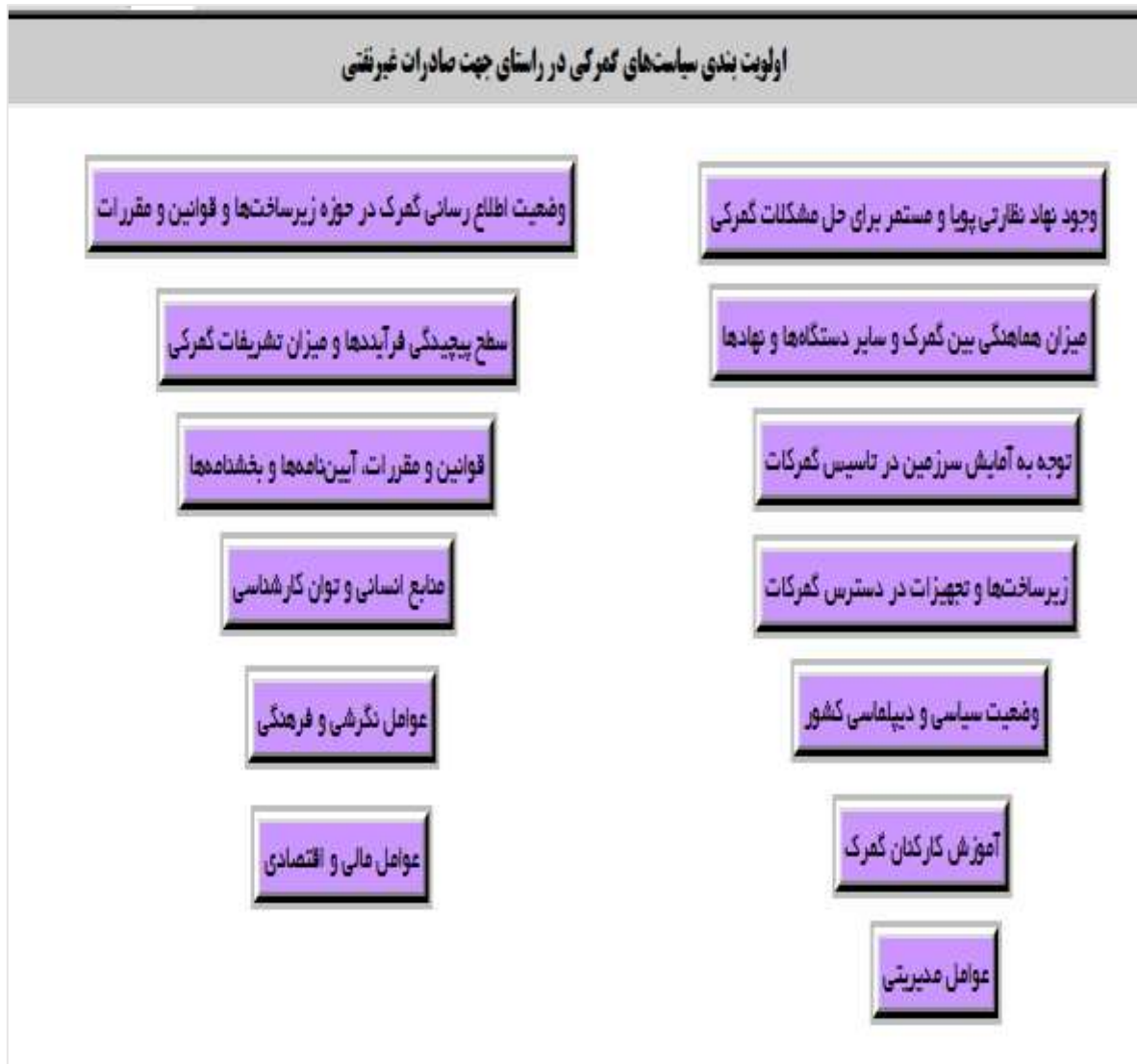
همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود ضریب توافق محاسباتی برای ۱۳ سیاست گمرکی شناسایی شده از تحلیل مصاحبه‌ها، بیشتر از ۵۰٪ است و در نتیجه به اعتقاد خبرگان عوامل شناسایی شده در حوزه گمرکی از سطح روایی کافی جهت تبیین رفتار صادرات غیرنفتی برخوردار هستند. در ادامه به رتبه‌بندی و نیز ارائه مدل و تحلیل اثرات این عوامل در قالب مدل معادلات ساختاری پرداخته می‌شود.

ب- نتایج تحلیل کمی

در این بخش ابتدا با استفاده از نظرسنجی از خبرگان مبتنی بر مقایسه زوجی و روش AHP به رتبه‌بندی سیاست‌های گمرکی شناسایی شده اثرگذار بر صادرات غیرنفتی پرداخته می‌شود و در بخش بعد ابتدا تحلیل توصیفی از سیاست‌های گمرکی شناسایی شده اثرگذار بر صادرات غیرنفتی ارائه می‌شود و سپس در نهایت مدل معادلات ساختاری پژوهش ارائه می‌شود.

رتبه‌بندی سیاست‌های گمرکی شناسایی شده اثرگذار بر صادرات غیرنفتی

در این بخش با استفاده از روش تحلیل AHP فازی به رتبه‌بندی سیاست‌های گمرکی شناسایی شده اثرگذار بر صادرات غیرنفتی پرداخته می‌شود. ساختار رتبه‌بندی و بخشی از مقایسه‌های زوجی سیاست‌های گمرکی اثرگذار بر صادرات غیرنفتی در نرم‌افزار سوپر دیسیژن در شکل‌های ۳ و ۴ ارائه شده است.

شکل ۳: ساختار اولویت بندی سیاست‌های گمرکی اثرگذار بر صادرات غیرنفتی

1.	آموزش کارکنان گ	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	توجه به آمایش س
2.	آموزش کارکنان گ	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	زیرساختها و تج
3.	آموزش کارکنان گ	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	سطح پیچیدگی فرآ
4.	آموزش کارکنان گ	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	عوامل مالی و ای
5.	آموزش کارکنان گ	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	عوامل مدیریتی
6.	آموزش کارکنان گ	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	عوامل نگرشی و ف
7.	آموزش کارکنان گ	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	قوانین و مقررات
8.	آموزش کارکنان گ	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	منابع انسانی و
9.	آموزش کارکنان گ	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	میزان هماهنگی ب
10.	آموزش کارکنان گ	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	وجود نهاد نظارت
11.	آموزش کارکنان گ	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	وضعیت اطلاع رسا
12.	آموزش کارکنان گ	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	وضعیت سیاسی و د
13.	توجه به آمایش س	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	زیرساختها و تج
14.	توجه به آمایش س	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	سطح پیچیدگی فرآ
15.	توجه به آمایش س	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	عوامل مالی و ای
16.	توجه به آمایش س	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	عوامل مدیریتی
17.	توجه به آمایش س	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	عوامل نگرشی و ف
18.	توجه به آمایش س	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	قوانین و مقررات
19.	توجه به آمایش س	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	منابع انسانی و
20.	توجه به آمایش س	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	میزان هماهنگی ب
21.	توجه به آمایش س	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	وجود نهاد نظارت
22.	توجه به آمایش س	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	وضعیت اطلاع رسا
23.	توجه به آمایش س	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	وضعیت سیاسی و د
24.	زیرساختها و تج	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	سطح پیچیدگی فرآ
25.	زیرساختها و تج	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	عوامل مالی و ای
26.	زیرساختها و تج	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	عوامل مدیریتی
27.	زیرساختها و تج	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	عوامل نگرشی و ف
28.	زیرساختها و تج	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	قوانین و مقررات
29.	زیرساختها و تج	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	منابع انسانی و
30.	زیرساختها و تج	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	میزان هماهنگی ب
31.	زیرساختها و تج	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	وجود نهاد نظارت
32.	زیرساختها و تج	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	وضعیت اطلاع رسا
33.	زیرساختها و تج	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	وضعیت سیاسی و د

شکل ۴: بخشی از مقایسه‌های زوجی سیاست‌های گمرکی اثرگذار بر صادرات غیرنفتی

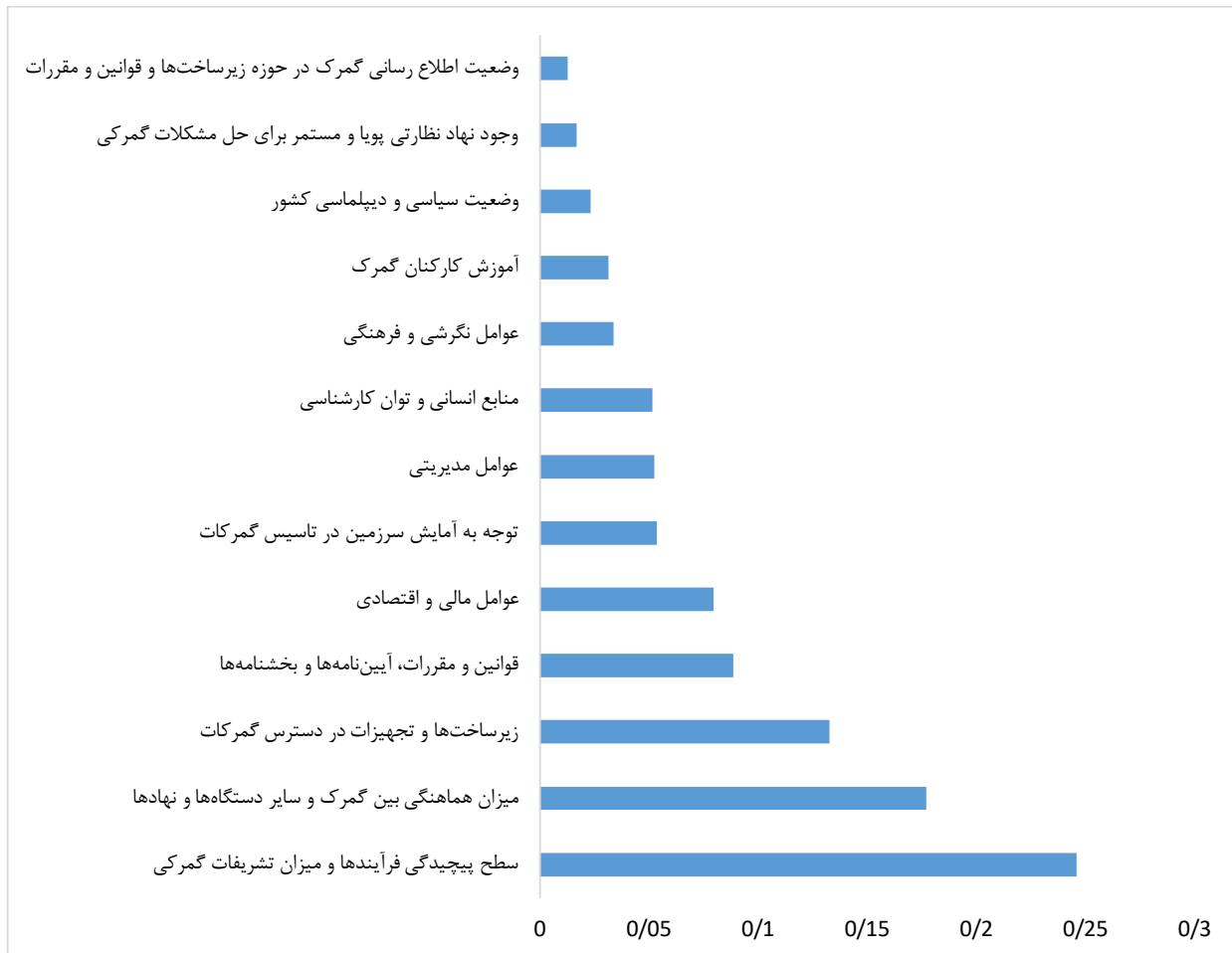
منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۲: اولویت‌بندی سیاست‌های گمرکی اثرگذار بر صادرات غیرنفتی

رتبه	وزن	سیاست‌های گمرکی
۱	۰,۲۴۵۹	سطح پیچیدگی فرآیندها و میزان تشریفات گمرکی
۲	۰,۱۷۷۱	میزان هماهنگی بین گمرک و سایر دستگاه‌ها و نهادها
۳	۰,۱۳۲۷	زیرساخت‌ها و تجهیزات در دسترس گمرکات
۴	۰,۰۸۸۷	قوانین و مقررات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها
۵	۰,۰۷۹۵	عوامل مالی و اقتصادی
۶	۰,۰۵۳۶	توجه به آمایش سرزمین در تاسیس گمرکات
۷	۰,۰۵۲۶	عوامل مدیریتی
۸	۰,۰۵۱۷	منابع انسانی و توان کارشناسی
۹	۰,۰۳۳۸	عوامل نگرشی و فرهنگی
۱۰	۰,۰۳۱۵	آموزش کارکنان گمرک
۱۱	۰,۰۲۳۲	وضعیت سیاسی و دیپلماسی کشور
۱۲	۰,۰۱۶۸	وجود نهاد نظارتی پویا و مستمر برای حل مشکلات گمرکی
۱۳	۰,۰۱۲۸	وضعیت اطلاع‌رسانی گمرک در حوزه زیرساخت‌ها و قوانین و مقررات

منبع: یافته‌های پژوهش

در جدول ۲ وزن و رتبه هر یک از سیاست‌های گمرکی اثرگذار بر صادرات غیرنفتی ارائه شده است. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود از نظر سطح اهمیت سیاست‌های گمرکی اثرگذار بر صادرات غیرنفتی، «سطح پیچیدگی فرآیندها و میزان تشریفات گمرکی» با وزن ۰,۲۴۵۷ و واحدی نسبت به سایر سیاست‌های گمرکی از اهمیت و وزن بالاتری برخوردار است و پس از آن به ترتیب سیاست‌های «میزان هماهنگی بین گمرک و سایر دستگاه‌ها و نهادها»، «زیرساخت‌ها و تجهیزات در دسترس گمرکات»، «قوانین و مقررات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها» و «عوامل مالی و اقتصادی»، «توجه به آمایش سرزمین در تاسیس گمرکات»، «عوامل مدیریتی و کارشناسی»، «منابع انسانی و توان کارشناسی»، «عوامل نگرشی و فرهنگی»، «آموزش کارکنان گمرک»، «وضعیت سیاسی و دیپلماسی کشور»، «وجود نهاد نظارتی پویا و مستمر برای حل مشکلات گمرکی» و «وضعیت اطلاع‌رسانی گمرک در حوزه زیرساخت‌ها و قوانین و مقررات»، قرار دارند. نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی سیاست‌های گمرکی شناسایی شده در پژوهش برابر ۰,۰۲۸ است که از ۰,۱ پایین‌تر بوده و حکایت از سازگاری بالایی مقایسه‌های زوجی دارد.

نمودار ۱: اولویت بندی سیاست‌های گمرکی اثرگذار بر صادرات غیرنفتی

تحلیل توصیفی سیاست‌های گمرکی مدل صادرات غیرنفتی

در این بخش به تحلیل نتایج حاصل از نظرسنجی از کارشناسان و متخصصان گمرکی در خصوص وضعیت گمرک ایران از منظر شاخص‌های شناسایی شده و نیز سطح اثرگذاری هر یک از این سیاست‌ها بر روند صادرات غیرنفتی پرداخته می‌شود. بر اساس نتایج ارائه شده در جدول ۴-۵ میانگین نمرات تخصیص یافته به متغیر سطح پیچیدگی فرآیندها و میزان تشریفات گمرکی توسط کارشناسان و متخصصان گمرک برابر ۳,۵۳ است. با توجه به اینکه پرسش‌نامه بر اساس طیف لیکرت ۵ درجه‌ای طراحی شده است، این موضوع نشان می‌دهند به اعتقاد آن‌ها، پیچیدگی فرآیندها و میزان تشریفات گمرکی در سطح بالاتر از متوسط قرار دارد. در نتیجه می‌توان بیان کرد بر اساس نظرات کارشناسان و متخصصان گمرک، سطح تشریفات و پیچیدگی فرآیندها در گمرک به طور نسبی بالاست.

جدول ۳: تحلیل توصیفی سیاست‌های گمرکی شناسایی شده

شاخص‌ها	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف
سطح پیچیدگی فرآیندها و میزان تشریفات گمرکی	۲,۰۰۰	۴,۸۳۰	۳,۵۳۱	۰,۷۲۶
میزان هماهنگی بین گمرک و سایر دستگاه‌ها و نهادها	۱,۰۰۰	۵,۰۰۰	۳,۰۱۹	۱,۰۴۹
زیرساخت‌ها و تجهیزات در دسترس گمرکات	۱,۰۰۰	۵,۰۰۰	۲,۹۳۳	۰,۹۵۶
قوانین و مقررات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها	۱,۴۰۰	۴,۶۰۰	۳,۳۵۵	۰,۵۵۹
عوامل مالی و اقتصادی	۱,۰۰۰	۵,۰۰۰	۲,۸۷۱	۰,۹۱۹
توجه به آمایش سرزمین در تاسیس گمرکات	۱,۰۰۰	۵,۰۰۰	۲,۹۵۰	۰,۷۸۸
عوامل مدیریتی	۱,۰۰۰	۵,۰۰۰	۲,۹۹۲	۰,۹۴۳
منابع انسانی و توان کارشناسی	۱,۰۰۰	۵,۰۰۰	۲,۹۶۹	۰,۸۸۶
عوامل نگرشی و فرهنگی	۱,۰۰۰	۵,۰۰۰	۲,۹۹۴	۰,۹۹۶
آموزش کارکنان گمرک	۱,۰۰۰	۵,۰۰۰	۳,۲۴۲	۰,۸۲۱
وضعیت سیاسی و دیپلماسی کشور	۱,۰۰۰	۵,۰۰۰	۲,۹۱۶	۱,۰۱۱
وجود نهاد نظارتی پویا و مستمر برای حل مشکلات گمرکی	۱,۰۰۰	۵,۰۰۰	۲,۸۳۶	۰,۹۷۱
وضعیت اطلاع رسانی گمرک در حوزه زیرساخت‌ها و قوانین و مقررات	۱,۰۰۰	۵,۰۰۰	۳,۲۳۳	۰,۷۷۰
صادرات غیرنفتی	۱,۶۹۰	۳,۶۷۰	۲,۸۹۵	۰,۳۵۷

منبع: یافته‌های پژوهش

میانگین نمرات تخصیص یافته به متغیر میزان هماهنگی بین گمرک و سایر دستگاه‌ها و نهادها توسط کارشناسان و متخصصان گمرک برابر ۳,۰۲ است که نشان می‌دهند به اعتقاد آن‌ها، هماهنگی بین گمرک و سایر دستگاه‌ها و نهادها در سطح متوسطی قرار دارد. میانگین نمرات تخصیص یافته به متغیر زیرساخت‌ها و تجهیزات در دسترس گمرکات توسط کارشناسان و متخصصان گمرک برابر ۲,۹۳ است که نشان می‌دهند به اعتقاد آن‌ها، زیرساخت‌ها و تجهیزات در دسترس گمرکات در سطح پایین‌تر از متوسط قرار دارد که حکایت از ضعف زیرساختی گمرک است.

میانگین نمرات تخصیص یافته به متغیر قوانین و مقررات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها توسط کارشناسان و متخصصان گمرک برابر ۳,۳۵ است که نشان می‌دهند به اعتقاد آن‌ها، قوانین و مقررات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها در سطح بالاتر از متوسط قرار دارد؛ در نتیجه به نظر می‌رسد بر اساس نظرات کارشناسان و متخصصان گمرک، میزان قوانین و مقررات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها در گمرک به طور نسبی بالاست.

میانگین نمرات تخصیص یافته به متغیر عوامل مالی و اقتصادی توسط کارشناسان و متخصصان گمرک برابر ۲,۸۷ است که نشان می‌دهند به اعتقاد آن‌ها، عوامل مالی و اقتصادی در گمرک در سطح کمتر از متوسط قرار دارد؛ در نتیجه به نظر می‌رسد بر اساس نظرات کارشناسان و متخصصان گمرک، مشکلات بودجه‌ای، مالی و اقتصادی در گمرک وجود دارد.

میانگین نمرات تخصیص یافته به متغیر توجه به آمایش سرزمین در تاسیس گمرکات توسط کارشناسان و متخصصان گمرک برابر ۲,۹۵ است که نشان می‌دهند به اعتقاد آن‌ها، توجه به آمایش سرزمین در تاسیس گمرکات در سطح کمتر از متوسط قرار دارد؛ در نتیجه به نظر می‌رسد بر اساس نظرات کارشناسان و متخصصان گمرک، توجه زیادی به مسئله آمایش سرزمین در تاسیس گمرکات نشده است. میانگین نمرات تخصیص یافته به عوامل مدیریتی توسط کارشناسان و متخصصان گمرک برابر ۲,۹۹ است که نشان می‌دهند به اعتقاد آن‌ها، وضعیت مدیریتی در سطح پایین‌تر از متوسط قرار دارد؛ در نتیجه به نظر می‌رسد بر اساس نظرات کارشناسان و متخصصان گمرک، مسائل و مشکلات مربوط به مدیریتی در گمرک وجود دارد.

میانگین نمرات تخصیص یافته به متغیر منابع انسانی و توان کارشناسی توسط کارشناسان و متخصصان گمرک برابر ۲,۹۷ است که نشان می‌دهند به اعتقاد آن‌ها، منابع انسانی و توان کارشناسی در سطح پایین‌تر از متوسط قرار دارد؛ در نتیجه به نظر می‌رسد بر اساس نظرات کارشناسان و متخصصان گمرک، مسائل و مشکلات مربوط به تامین نیروی انسانی و توان کارشناسی در گمرک وجود دارد.

میانگین نمرات تخصیص یافته به متغیر عوامل نگرشی و فرهنگی توسط کارشناسان و متخصصان گمرک برابر ۲,۹۹ است که نشان می‌دهند به اعتقاد آن‌ها، عوامل نگرشی و فرهنگی در سطح پایین‌تر از متوسط قرار دارد؛ در نتیجه به نظر می‌رسد بر اساس نظرات کارشناسان و متخصصان گمرک، بخشی از مشکلات گمرک می‌تواند ناشی از عوامل نگرشی و فرهنگی باشد.

میانگین نمرات تخصیص یافته به آموزش کارکنان توسط کارشناسان و متخصصان گمرک برابر ۳,۲۴ است که نشان می‌دهند به اعتقاد آن‌ها، وضعیت آموزش کارکنان در سطح بالاتر از متوسط قرار دارد؛ در نتیجه به نظر می‌رسد گمرک در آموزش کارکنان عملکرد نسبتاً مناسبی داشته است.

میانگین نمرات تخصیص یافته به متغیر وضعیت سیاسی و دیپلماسی کشور توسط کارشناسان و متخصصان گمرک برابر ۲,۹۲ است که نشان می‌دهند به اعتقاد آن‌ها، وضعیت سیاسی و دیپلماسی کشور در سطح کمتر از متوسط قرار دارد؛ در نتیجه به نظر می‌رسد بر اساس نظرات کارشناسان و متخصصان گمرک، یکی از چالش‌های صادرات غیرنفتی می‌تواند وضعیت سیاسی و دیپلماسی کشور باشد.

میانگین نمرات تخصیص یافته به متغیر وجود نهاد نظارتی پویا و مستمر برای حل مشکلات گمرکی توسط کارشناسان و متخصصان گمرک برابر ۲,۸۴ است که نشان می‌دهند به اعتقاد آن‌ها، متغیر وجود نهاد نظارتی پویا و مستمر برای حل مشکلات گمرکی در سطح کمتر از متوسط قرار دارد؛ در نتیجه به نظر می‌رسد بر اساس نظرات کارشناسان و متخصصان گمرک ممکن است فقدان یا ضعف نهاد نظارتی پویا و مستمر برای حل مشکلات گمرکی یکی از چالش‌های صادرات غیرنفتی باشد.

میانگین نمرات تخصیص یافته به متغیر وضعیت اطلاع‌رسانی گمرک در حوزه زیرساخت‌ها و قوانین و مقررات توسط کارشناسان و متخصصان گمرک برابر ۳,۲۳ است که نشان می‌دهند به اعتقاد آن‌ها، عملکرد گمرک در اطلاع‌رسانی گمرک زیرساخت‌ها و قوانین و مقررات در سطح بالاتر از متوسط قرار دارد؛ در نتیجه به نظر می‌رسد بر اساس نظرات کارشناسان و متخصصان گمرک، اطلاع‌رسانی گمرک در این حوزه‌ها به طور نسبی بالاست.

میانگین نمرات تخصیص یافته به متغیر صادرات غیرنفتی توسط کارشناسان و متخصصان گمرک برابر ۲,۸۹ است که نشان می‌دهند به اعتقاد آن‌ها، متغیر صادرات غیرنفتی در سطح پایین‌تر از متوسط قرار دارد؛ در نتیجه به نظر می‌رسد بر اساس نظرات کارشناسان و متخصصان گمرک وضعیت صادرات غیرنفتی در ایران چندان مناسب نبوده و عملکرد نسبتاً ضعیفی داشته است.

ارائه مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای تحریک صادرات غیرنفتی

پیش از ارائه نتایج حاصل از برآورد مدل ساختاری لازم است پایایی متغیرهای مدل سیاست‌های گمرکی در راستای تحریک صادرات غیرنفتی، ارزیابی شود. در این تحقیق به منظور ارزیابی پایایی متغیرهای مدل از ضریب آلفای کرونباخ، شاخص پایایی ترکیبی، شاخص پایایی همگرا و واگرا استفاده شده است.

جدول ۴: بررسی پایایی گویه‌های پرسش‌نامه

متغیرها	ضریب آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی	AVE
سطح پیچیدگی فرآیندها و میزان تشریفات گمرکی	۰,۸۸۷	۰,۸۸۹	۰,۵۷۱
میزان هماهنگی بین گمرک و سایر دستگاه‌ها و نهادها	۰,۹۲۹	۰,۹۵۵	۰,۸۷۶
زیرساخت‌ها و تجهیزات در دسترس گمرکات	۰,۹۴۵	۰,۹۵۹	۰,۷۹۵
قوانین و مقررات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها	۰,۸۲۵	۰,۸۹۵	۰,۷۴۱
عوامل مالی و اقتصادی	۰,۸۴۲	۰,۹۰۷	۰,۷۶۸
توجه به آمایش سرزمین در تاسیس گمرکات	۰,۹۰۵	۰,۹۴۱	۰,۸۴۱
عوامل مدیریتی	۰,۹۰۹	۰,۹۳۶	۰,۷۸۶
منابع انسانی و توان کارشناسی	۰,۷۱۷	۰,۸۲۰	۰,۶۲۸
عوامل نگرشی و فرهنگی	۰,۹۰۰	۰,۹۳۸	۰,۸۳۴
آموزش کارکنان گمرک	۰,۸۹۸	۰,۹۳۱	۰,۸۱۸
وضعیت صادرات غیرنفتی	۰,۸۹۰	۰,۹۵۰	۰,۶۲۸

منبع: یافته‌های پژوهش

در جدول ۴ نتایج بررسی پایایی متغیرهای مدل پژوهش، گزارش شده است. بر اساس شواهد ارائه شده در جدول ۴، ضریب آلفای کرونباخ و سطح پایایی ترکیبی محاسباتی برای همه متغیرهای حاضر در مدل توسعه منابع انسانی تحول محور بزرگ‌تر از ۰,۷ است؛ همچنین شاخص AVE نیز برای همه متغیرهای مدل بیشتر از ۰,۵ است؛ در نتیجه می‌توان استدلال کرد که متغیرهای مدل سیاست‌های گمرکی در راستای تحریک صادرات غیرنفتی از سطح اعتبار و پایایی قابل‌قبولی بهره‌مند هستند.

در جدول ۵ نتایج ارزیابی پایایی واگرا بر اساس معیار فورنل-لارکر گزارش شده است که حکایت از تایید پایایی واگرایی پرسش‌نامه‌های پژوهش حکایت دارد.

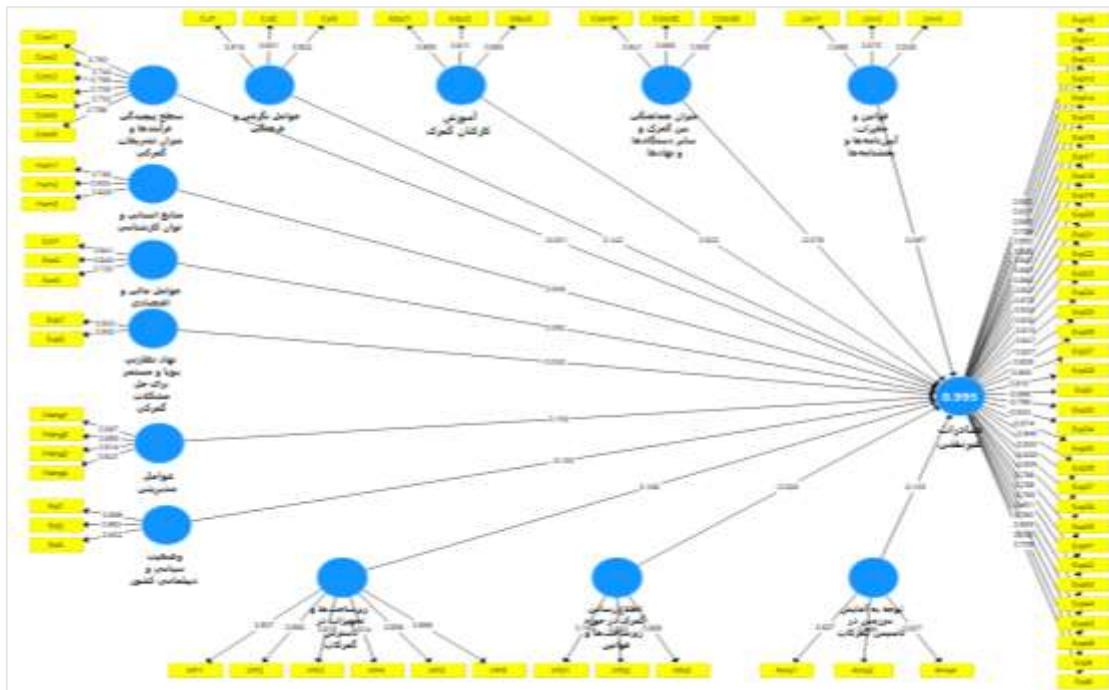
جدول ۵: بررسی پایایی واگرا (معیار فورنل-لارکر)

متغیرهای مدل ساختاری	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
آموزش کارکنان گمرک	۰,۹												
اطلاع رسانی گمرک در حوزه زیرساخت‌ها و قوانین	-	۰,۱۳											
توجه به آمایش سرزمین در تاسیس گمرکات	-	۰,۷۲	۰,۹۲										
زیرساخت‌ها و تجهیزات در دسترس گمرکات	۰,۵۷	۰,۶۵	۰,۸۲	۰,۸۹									
سطح پیچیدگی فرآیندها و میزان تشریفات گمرکی	-	۰,۴۵	۰,۵۳	۰,۶۲	۰,۷۶								
عوامل مالی و اقتصادی	۰,۵۲	۰,۶-	۰,۷۳	۰,۸۲	۰,۶۳	۰,۸۸							
عوامل مدیریتی	۰,۶۷	۰,۶۹	۰,۸۹	۰,۸۷	۰,۶۴	۰,۸۳	۰,۸۹						
عوامل نگرشی و فرهنگی	۰,۶۴	۰,۷۱	۰,۸۸	۰,۸۶	۰,۵۸	۰,۷۹	۰,۸۸	۰,۹۱					
قوانین و مقررات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها	-	۰,۵۸	۰,۶	۰,۷۶	۰,۷۵	۰,۷۶	۰,۸۱	۰,۷۲	۰,۸۶				

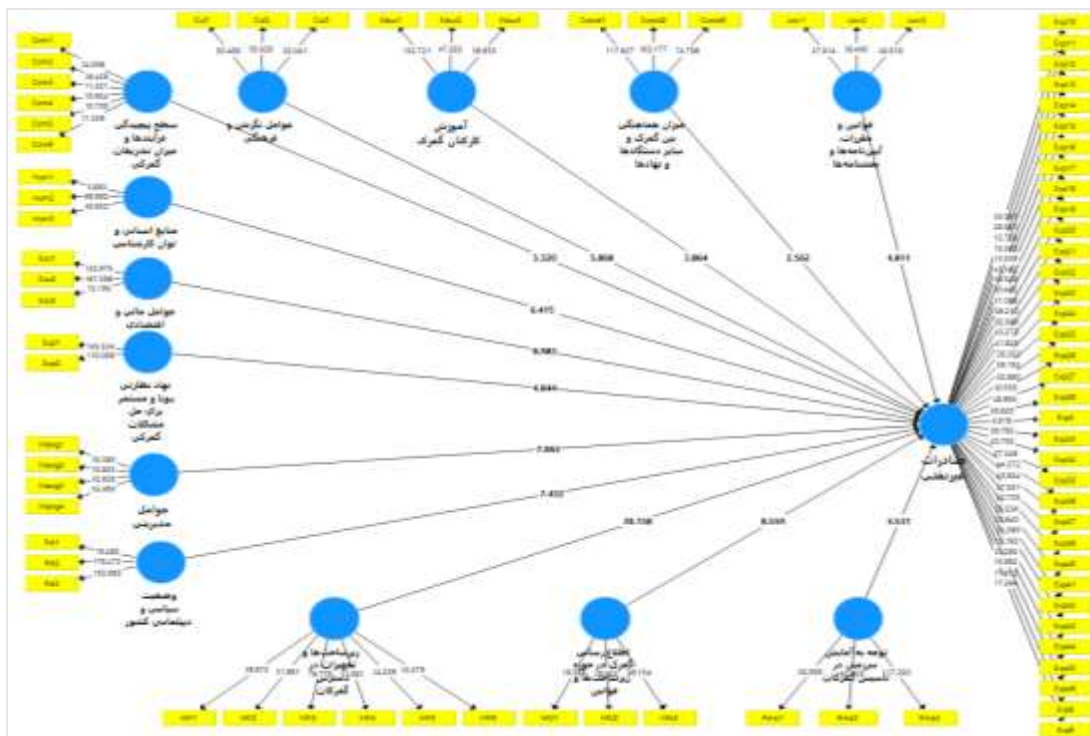
منابع انسانی و توان کارشناسی	۰,۵۵	-	۰,۷۹	-	۰,۷۲	۰,۶۷	۰,۵۷	۰,۴-	۰,۶۶	۰,۷-	۰,۵۴
میزان هماهنگی بین گمرک و سایر دستگاه‌ها و نهادها	۰,۶۱	-	۰,۹۴	-	۰,۶۴	۰,۹-	۰,۸۵	۰,۸۳	۰,۵۱	۰,۷۸	۰,۶۳
نهاد نظارتی پویا و مستمر برای حل مشکلات گمرکی	۰,۵۳	-	۰,۹۳	-	۰,۴۴	۰,۶۶	۰,۷	۰,۶	۰,۶۹	۰,۶۷	۰,۵۶
وضعیت سیاسی و دیپلماسی کشور	۰,۶۵	-	۰,۹۴	-	۰,۵۸	-	-	-	۰,۴۸	۰,۸	۰,۶۳

منبع: یافته‌های پژوهش

در شکل ۵ نتایج برآورد بار عاملی هر مسیر در مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی گزارش شده است. در این مدل متغیر وابسته توسعه صادرات غیرنفتی است و سایر متغیرها، سیاست‌های گمرکی اثرگذار بر آن هستند. اعداد روی مسیرهای متغیرهای آشکار (مستطیل‌ها) در شکل ۵ نشان‌دهنده بار عاملی هر مسیر هستند. بارهای عاملی در حقیقت یک ضریب همبستگی بین متغیرهای مکنون و متغیرهای آشکار هستند. این ضریب، نشان می‌دهد که متغیر مکنون چقدر از واریانس متغیرهای آشکار را توضیح می‌دهد. بر اساس شواهد ارائه شده در شکل ۵ بارهای عاملی متغیرهای پژوهش بزرگ‌تر از ۰,۴ هستند؛ بنابراین مدل برآوردی از اعتبار بالایی برخوردار است.

شکل ۵: بارهای عاملی هر مسیر در مدل ساختاری توسعه گمرکی جهت افزایش صادرات غیر نفتی
 همچنین اعداد روی مسیرهای متغیرهای مکنون نشان‌دهنده ضریب هر مسیر هستند. ضریب مسیر بیان‌کننده وجود رابطه علی خطی و شدت و جهت این رابطه بین دو متغیر مکنون است.

شکل ۶: معناداری مدل ساختاری پژوهش بر اساس آماره T هر مسیر

پیش از تفسیر ضرایب مسیر لازم است معناداری متغیرها از منظر آماری ارزیابی شود. بدین منظور از آزمون T استفاده می‌شود. در شکل ۶ نتایج ارزیابی معناداری هر متغیر در مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی گزارش شده است. از آنجا که در سطح خطای ۰,۰۵ مقدار آماره T برابر ۱,۹۶ است؛ در نتیجه اگر آماره T در هر مسیر بالاتر از ۱,۹۶ باشد در سطح اطمینان ۹۵ درصد متغیرهای ممکن بر یکدیگر اثرات معنادار آماری دارند؛ در غیر این صورت متغیرهای ممکن صرفنظر از ضریب آن‌ها اثر معنادار بر هم ندارند.

در جدول ۶ نتایج برآورد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی خلاصه شده است. نتایج برآورد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی نشان داد ضریب آموزش کارکنان گمرک برابر ۰,۰۲۲ با آماره T برابر ۲,۸۶ است؛ بر اساس این شاخص‌ها می‌توان استدلال کرد در سطح اطمینان ۹۵ درصد، متغیر آموزش کارکنان گمرک اثرات مثبت و معناداری بر وضعیت صادرات غیرنفتی دارد و با یک واحد افزایش در متغیر آموزش کارکنان گمرک انتظار می‌رود میزان صادرات غیرنفتی به میزان ۰,۰۲۲ واحد افزایش یابد.

جدول ۶: نتایج برآورد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی

متغیرها	ضریب	انحراف	قدر مطلق	سطح
آموزش کارکنان گمرک	۰,۰۲۲	۰,۰۰۸	۲,۸۶۴	۰,۰۰۵
وضعیت اطلاع رسانی گمرک در حوزه زیرساخت‌ها و	-۰,۰۲۸	۰,۰۰۳	۸,۵۵۹	۰,۰۰۰
توجه به آمایش سرزمین در تاسیس گمرکات	-۰,۱۰۳	۰,۰۱۱	۹,۵۳۱	۰,۰۰۰
زیرساخت‌ها و تجهیزات در دسترس گمرکات	۰,۱۹۸	۰,۰۱۰	۲۰,۱۵۸	۰,۰۰۰
سطح پیچیدگی فرآیندها و میزان تشریفات گمرکی	-۰,۰۳۱	۰,۰۰۹	۳,۳۲۰	۰,۰۰۱
عوامل مالی و اقتصادی	۰,۰۹۲	۰,۰۱۰	۸,۹۸۳	۰,۰۰۰
عوامل مدیریتی	۰,۱۵۹	۰,۰۲۳	۷,۰۶۳	۰,۰۰۰
عوامل نگرشی و فرهنگی	۰,۱۴۲	۰,۰۲۴	۵,۸۶۸	۰,۰۰۰
قوانین و مقررات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها	-۰,۰۶۷	۰,۰۱۴	۴,۸۱۱	۰,۰۰۰
منابع انسانی و توان کارشناسی	۰,۰۴۹	۰,۰۰۸	۶,۴۱۵	۰,۰۰۰
میزان هماهنگی بین گمرک و سایر دستگاه‌ها و نهادها	-۰,۰۷۸	۰,۰۳۰	۲,۵۶۲	۰,۰۱۱
نهاد نظارتی پویا و مستمر برای حل مشکلات گمرکی	۰,۰۵۰	۰,۰۱۰	۴,۸۴۴	۰,۰۰۰
وضعیت سیاسی و دیپلماسی کشور	-۰,۱۰۵	۰,۰۱۴	۷,۴۳۲	۰,۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج برآورد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی نشان داد ضریب متغیر وضعیت اطلاع رسانی گمرک در حوزه زیرساخت‌ها و قوانین برابر منفی ۰,۰۲۸ با قدر مطلق آماره T برابر ۸,۵۵۹ است؛ بر اساس این شاخص‌ها و با توجه به نمره‌گذاری این شاخص در پرسش‌نامه، می‌توان استدلال کرد در سطح اطمینان ۹۵ درصد، متغیر اطلاع رسانی گمرک در حوزه زیرساخت‌ها و قوانین اثرات منفی و معناداری بر وضعیت صادرات غیرنفتی داشته است. این اثرات منفی می‌تواند ناشی از این موضوع باشد که گمرک در خصوص وضعیت زیرساخت‌ها و قوانین، اطلاع‌رسانی کافی به تجار و فعالان اقتصادی نداشته است و منجر به سردرگمی و اتلاف وقت و افزایش هزینه صادرات شده است.

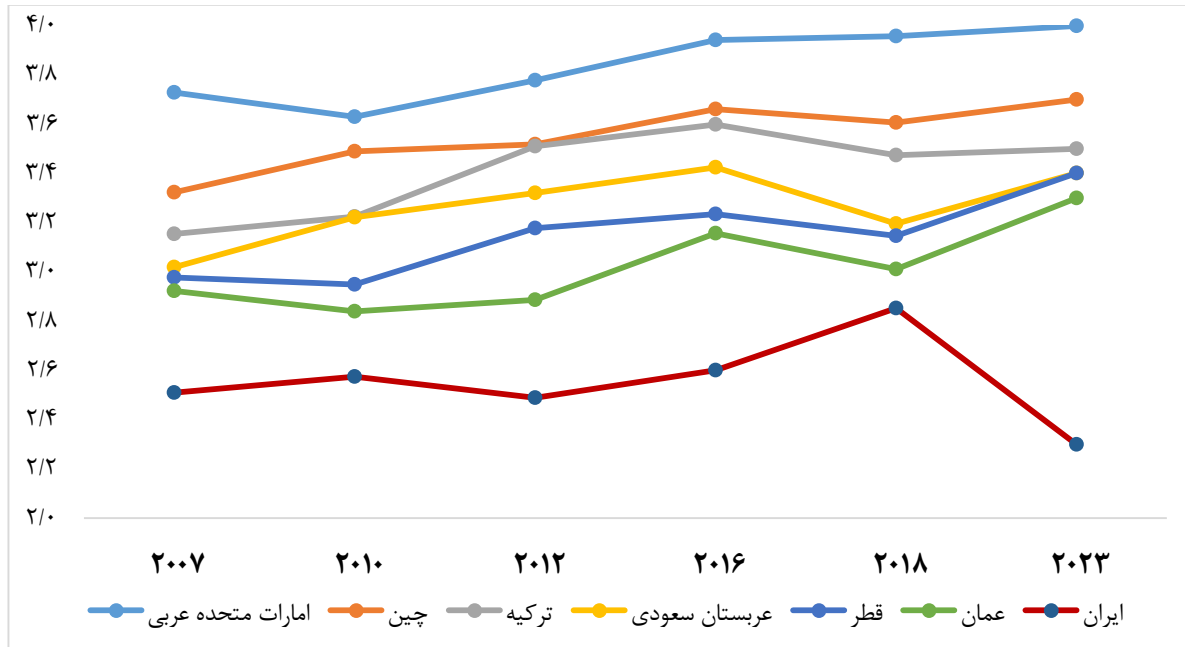
نتایج برآورد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی نشان داد ضریب متغیر آمایش سرزمین در تاسیس گمرکات برابر منفی ۰,۱۰۳ با قدر مطلق آماره T برابر ۹,۵۳۱ است؛ بر اساس این شاخص‌ها و با توجه به نحوه نمره‌گذاری این متغیر در پرسش‌نامه می‌توان استدلال کرد در سطح اطمینان ۹۵ درصد، متغیر آمایش سرزمین در تاسیس گمرکات اثرات منفی و معناداری بر وضعیت صادرات غیرنفتی داشته است. این اثرات منفی بیانگر این حقیقت است که در تدوین سیاست‌های گمرکی توجه چندانی به مسائل آمایش سرزمین نشده است.

نتایج برآورد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی نشان داد ضریب متغیر زیرساخت‌ها و تجهیزات در دسترس گمرکات برابر ۰,۱۹۸ با قدر مطلق آماره T برابر ۲۰,۱۵۸ است؛ بر اساس این شاخص‌ها می‌توان استدلال کرد در سطح اطمینان ۹۵ درصد، متغیر زیرساخت‌ها و تجهیزات در دسترس گمرکات اثرات مثبت و معناداری بر وضعیت صادرات غیرنفتی داشته است و با یک واحد بهبود در زیرساخت‌ها و تجهیزات در دسترس گمرکات انتظار می‌رود میزان صادرات غیرنفتی به میزان ۰,۱۹۸ واحد افزایش یابد.

نتایج برآورد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی نشان داد ضریب متغیر سطح پیچیدگی فرآیندها و میزان تشریفات گمرکی برابر منفی ۰,۰۳۱ با قدر مطلق آماره T برابر ۳,۳۲۰ است؛ بر اساس این شاخص‌ها و با توجه به نحوه نمره‌گذاری این متغیر در پرسش‌نامه، می‌توان استدلال کرد در سطح اطمینان ۹۵ درصد، متغیر سطح پیچیدگی فرآیندها و میزان تشریفات گمرکی اثرات منفی و معناداری بر وضعیت صادرات غیرنفتی داشته است و با یک واحد افزایش در سطح پیچیدگی فرآیندها و میزان تشریفات گمرکی انتظار می‌رود میزان صادرات غیرنفتی به میزان ۰,۰۳۱ واحد کاهش یابد؛ بنابراین می‌توان استدلال کرد که سطح بالای پیچیدگی فرآیندها و میزان تشریفات موجود در حوزه تجارت و مرتبط با امور گمرکی یکی از چالش‌های مهم حوزه صادرات غیرنفتی در ایران است و می‌توان با کاستن از سطح تشریفات و ساده‌سازی فرآیندهای گمرکی به بهبود روند صادرات غیرنفتی، کمک کرد.

در زمینه پیچیدگی فرآیندها و تشریفات تجاری ایران شواهدی نیز از آمارهای جهانی وجود دارد. بانک جهانی در شاخص عملکرد لجستیک (LPI) کارایی فرایند ترخیص کالا از گمرک را طی سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۲۳ منتشر کرده است که این شاخص بر اساس کارایی فرایندهای ترخیص گمرکی یعنی سرعت، سادگی و قابل پیش بینی بودن تشریفات استخراج شده است. نمودار زیر وضعیت شاخص مذکور در ایران را در مقایسه با کشورهای چین امارات و ترکیه نمایش می‌دهد. این شاخص از بین ۱ تا ۵ تعیین شده است که نمره بالاتر نشان دهنده وضعیت بهتر فرایند ترخیص کالا از گمرک است. در این مقایسه به ترتیب کشورهای امارات، چین و ترکیه از شاخص‌های بهتری برخوردار می‌باشند. همچنین ایران در مقایسه با سایر کشورهای مورد بررسی، عملکرد ضعیف‌تری دارد؛ بنابراین

وضعیت پیچیده فرآیندهای تجاری و تشریفات گمرکی در ایران نسبت به بسیاری از کشورها، نامناسب تر بوده و در سال ۲۰۲۳ وضعیت ایران بدتر نیز شده است.

نمودار ۲: مقایسه شاخص عملکرد لجستیک ایران با کشورهای منتخب

نتایج برآورد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی نشان داد ضریب عوامل مالی و اقتصادی برابر ۰,۰۹۲ با قدر مطلق آماره T برابر ۸,۹۸۳ است؛ بر اساس این شاخص‌ها می‌توان استدلال کرد در سطح اطمینان ۹۵ درصد، عوامل مالی و اقتصادی اثرات مثبت و معناداری بر وضعیت صادرات غیرنفتی داشته است و با یک واحد بهبود در شرایط مالی و اقتصادی گمرکات انتظار می‌رود میزان صادرات غیرنفتی به میزان ۰,۰۹۲ واحد افزایش یابد؛ بنابراین افزایش بودجه و کاهش مشکلات مالی گمرکات می‌تواند بر روند صادرات غیرنفتی اثر مطلوبی داشته باشد.

نتایج برآورد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی نشان داد ضریب عوامل مدیریتی برابر ۰,۱۵۹ با قدر مطلق آماره T برابر ۷,۰۶۳ است؛ بر اساس این شاخص‌ها می‌توان استدلال کرد در سطح اطمینان ۹۵ درصد، عوامل مدیریتی اثرات مثبت و معناداری بر وضعیت صادرات غیرنفتی داشته است و با یک واحد بهبود در شرایط مدیریتی گمرکات انتظار می‌رود میزان صادرات غیرنفتی به میزان ۰,۱۵۹ واحد افزایش یابد؛ بنابراین بهبود شرایط مدیریتی در سطوح مختلف، می‌تواند بر روند صادرات غیرنفتی اثر مطلوبی داشته باشد.

نتایج برآورد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی نشان داد ضریب عوامل نگرشی و فرهنگی برابر ۰,۱۴۲ با قدر مطلق آماره T برابر ۵,۸۶۸ است؛ بر اساس این شاخص‌ها می‌توان استدلال کرد در سطح اطمینان ۹۵ درصد، عوامل نگرشی و فرهنگی اثرات مثبت و معناداری بر وضعیت صادرات غیرنفتی داشته است و با یک واحد بهبود در شرایط نگرشی و فرهنگی انتظار می‌رود میزان صادرات غیرنفتی به میزان ۰,۱۴۲ واحد افزایش یابد؛ بنابراین اعتقاد سیاست‌گذاران به نقش گمرک در اقتصاد،

کاهش مقاومت مدیران در برابر تغییر، افزایش سازگاری کارکنان با تحولات جدید حوزه گمرک و سایر موضوعات حوزه نگرشی و فرهنگی می‌تواند منجر به افزایش صادرات غیرنفتی در اقتصاد ایران شود.

نتایج برآورد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی نشان داد ضریب متغیر قوانین و مقررات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها برابر منفی ۰,۰۶۷ با قدر مطلق آماره T برابر ۴,۸۱۱ است؛ بر اساس این شاخص‌ها و با توجه به نحوه نمره‌گذاری این متغیر در پرسش‌نامه، می‌توان استدلال کرد در سطح اطمینان ۹۵ درصد، متغیر قوانین و مقررات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها اثرات منفی و معناداری بر وضعیت صادرات غیرنفتی داشته است و با یک واحد افزایش در قوانین و مقررات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها گمرکی، انتظار می‌رود میزان صادرات غیرنفتی به میزان ۰,۰۶۷ واحد کاهش یابد؛ بنابراین می‌توان استدلال کرد که تعدد قوانین، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها موجود در حوزه تجارت و مرتبط با امور گمرکی یکی دیگر از چالش‌های حوزه صادرات غیرنفتی است.

نتایج برآورد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی نشان داد ضریب متغیر منابع انسانی و توان کارشناسی برابر ۰,۰۴۹ با قدر مطلق آماره T برابر ۶,۴۱۵ است؛ بر اساس این شاخص‌ها می‌توان استدلال کرد در سطح اطمینان ۹۵ درصد، متغیر منابع انسانی و توان کارشناسی اثرات مثبت و معناداری بر وضعیت صادرات غیرنفتی داشته است و با یک واحد بهبود در وضعیت منابع انسانی و توان کارشناسی گمرکات انتظار می‌رود میزان صادرات غیرنفتی به میزان ۰,۰۴۹ واحد افزایش یابد؛ بنابراین بهبود وضعیت نیروی انسانی به طور عام و افزایش نیروی انسانی متخصص و کارشناس به طور خاص در گمرکات کشور می‌تواند منجر به بهبود روند صادرات غیرنفتی در اقتصاد ایران شود.

نتایج برآورد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی نشان داد ضریب متغیر میزان هماهنگی بین گمرک و سایر دستگاه‌ها و نهادها برابر منفی ۰,۰۷۸ با قدر مطلق آماره T برابر ۲,۵۶۲ است؛ بر اساس این شاخص‌ها و با توجه به نحوه نمره‌گذاری این متغیر در پرسش‌نامه، می‌توان استدلال کرد در سطح اطمینان ۹۵ درصد، متغیر میزان هماهنگی بین گمرک و سایر دستگاه‌ها و نهادها اثرات منفی و معناداری بر وضعیت صادرات غیرنفتی داشته است و بنابراین می‌توان استدلال کرد که نا هماهنگی بین گمرک و سایر دستگاه‌ها و نهادها یکی دیگر از چالش‌های حوزه صادرات غیرنفتی بوده که منجر به افت و کاهش آن شده است.

نتایج برآورد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی نشان داد ضریب متغیر نهاد نظارتی پویا و مستمر برای حل مشکلات گمرکی برابر ۰,۰۵۰ با قدر مطلق آماره T برابر ۴,۸۴۴ است؛ بر اساس این شاخص‌ها می‌توان استدلال کرد در سطح اطمینان ۹۵ درصد، متغیر منابع انسانی و توان کارشناسی اثرات مثبت و معناداری بر وضعیت صادرات غیرنفتی داشته است و با یک واحد بهبود در وضعیت نظارتی گمرکات در حل مشکلات گمرکی، انتظار می‌رود میزان صادرات غیرنفتی به میزان ۰,۰۵۰ واحد افزایش یابد؛ بنابراین در جهت بهبود روند صادرات غیرنفتی در اقتصاد ایران، وجود یک نهاد نظارتی که به صورت دقیق و مستمر مشکلات و چالش‌های موجود در گمرک را رصد و برای رفع آن چاره‌اندیشی کند، ضرورت دارد.

نتایج برآورد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی نشان داد ضریب متغیر وضعیت سیاسی و دیپلماسی کشور برابر منفی ۰,۱۰۵ با قدر مطلق آماره T برابر ۷,۴۳۲ است؛ بر اساس این شاخص‌ها و با توجه به نحوه نمره‌گذاری این متغیر در پرسش‌نامه، می‌توان استدلال کرد در سطح اطمینان ۹۵ درصد، متغیر وضعیت سیاسی و دیپلماسی کشور اثرات منفی و معناداری بر صادرات غیرنفتی ایران داشته است و بنابراین می‌توان استدلال کرد که شرایط نامناسب سیاسی و دیپلماسی ایران یکی از چالش‌های

حوزه صادرات غیرنفتی و عاملی بر عملکرد ضعیف آن بوده است. برای مثال افزایش تحریم‌های خارجی و بی‌ثباتی سیاسی در منطقه خاورمیانه از جمله مصادیق وضعیت نامناسب سیاسی و دیپلماسی است.

در نهایت خوبی برازش مدل با استفاده از شاخص‌های مختلف در جدول ۷ گزارش شده است. همان‌طور که در جدول ۷ مشاهده می‌شود مقدار ضریب تعیین و ضریب تعیین تعدیل شده برابر ۰,۹۹۹ است که حکایت از این موضوع دارد که حدود ۹۹ درصد از تحولات صادرات غیرنفتی تحت تاثیر متغیرهای مرتبط با سیاست‌های گمرکی بوده است. همچنین مقدار شاخص خوبی کلی برازش (GOF) معادل ۰,۸۶۵ واحد است که این شاخص نیز برازش بالای مدل سیاست‌های گمرکی در راستای افزایش صادرات غیرنفتی را نشان می‌دهد.

جدول ۷: معیارهای برازش متغیرهای وابسته در مدل ساختاری تحقیق

متغیر وابسته	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	خوبی کلی برازش
صادرات غیرنفتی	۰,۹۹۵	۰,۹۹۵	۰,۸۶۵

منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه گیری و پیشنهادها

در این مقاله به تحلیل داده‌های حاصل از تحلیل‌های کیفی و کمی پژوهش پرداخته شد. در گام نخست بر اساس جداول فراوانی و نمودارهای میله‌ای و دایره‌ای ویژگی‌های نمونه خبرگان و کارشناسان و متخصصانی که در پژوهش مشارکت داشتند، توصیف شدند. سپس نتایج تحلیل کیفی پژوهش ارائه شد و در گام بعد به رتبه‌بندی سیاست‌های اثرگذار بر توسعه صادرات غیرنفتی پرداخته شد. در ادامه پس از تحلیل توصیفی و ارزیابی پایایی متغیرها، مدل ساختاری پژوهش ارائه و برآورد شد. نتایج این مقاله نشان داد مدل ساختاری سیاست‌های گمرکی در راستای جهت صادرات غیرنفتی از سطح اعتبار و برازش بالایی برخوردار است و قادر است بخش قابل توجهی از تحولات و چالش‌های صادرات غیرنفتی در ایران را توضیح دهد. بر اساس بررسی‌های به عمل آمده اهداف راهبردی گمرک جمهوری اسلامی ایران در جهت جهش در صادرات غیرنفتی منبعث از ارکان جهت ساز مشتمل بر ارزشهای سازمانی، چشم انداز، مأموریت و اولویتهای راهبردی به شرح ذیل تعریف شده است:

- حفاظت از سلامت و امنیت جامعه
- تسهیلگری و روانسازی تجاری
- جذب، بکارگیری، پرورش و توسعه منابع انسانی
- تسهیل و کمک به جهش شرکتهای دانش بنیان
- هوشمندسازی گمرک (فرایندها و کنترلها)
- جمع آوری مطلوب درآمد
- ارتقاء سطح رضایتمندی ذینفعان
- حمایت از تولید ملی با گرایش افزایش توان رقابتی

بر اساس یافته‌های تحقیق، پیشنهاد می‌شود که تحول در گمرک در جهت جهش در صادرات غیر نفتی لازم است و در شش محور زیر انجام شود: مدیریت تغییر، مدیریت فرآیندها، نظام یکپارچه و هوشمند گمرکی، مدیریت ذینفعان، منابع انسانی و ساختار، زیر ساخت و پشتیبان.

منابع:

- آل عمران، رویا و علی آل عمران. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر صادرات غیرنفتی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر تولید ملی (کاربرد روش ARDL). فصلنامه سیاست‌های اقتصادی و مالی، ۲(۶)، صص: ۲۳-۴۸.
- پوراشرف، یاسان‌الله (۱۳۹۳). تبیین مشکلات و موانع فراروی توسعه صادرات ایلام. مدیریت بازرگانی، ۶(۱): ۲۰-۱.
- خورشیدی، غلامحسین، حاجی پور، بهمن، عزیزی، شهریار، حلظل عیدانی، حمید(۱۳۹۶)، طراحی و تبیین الگوی توسعه صادرات در مناطق آزاد تجاری ایران، شماره ۸۳
- دژپسند، فرهاد، امیری، میثم، ساوه، بنیامین (۱۳۹۰)، بررسی عوامل موثر بر صادرات غیر نفتی با تاکید بر عوامل غیر قیمتی، سال ۵، شماره ۱۵، صص ۹-۲۹.
- زاهدطلبان علی، خداپرست مشهدی مهدی، صباحی احمد، لطفعلی پور محمدرضا، (۱۳۹۷) تأثیر موانع تعرفه‌های گمرکی و نرخ ارز در تابع تقاضای واردات کشور مروری انتقادی بر سیاست‌های تجاری و ارزی کشور در راستای حمایت از تولید ملی، پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، سال هجدهم، شماره نهم، ۱۳۹-۱۶۵
- شجاعی، محمد رضا، محترم، رحیم، آطاهریان، سمانه (۱۳۹۳)، تأثیر عوامل داخلی شرکت بر عملکرد صادراتی (مطالعه موردی: شرکت‌های صادر کننده پسته در تهران)، دوره ۶، شماره ۴، صص ۷۹۱-۸۰۷
- صادقی، تورج، لشکری، محمد، کربلایی اسماعیلی، حمیدرضا، (۱۳۹۱)، رایحه مدل عوامل اصلی موفقیت در صادرات از دیدگاه صادرکنندگان در ایران، مدیریت بازاریابی، دوره ۷، شماره ۷، صص ۶۱-۸۲
- کامفیروزی، محمد حسن؛ بنیادی نائین، علی و موسوی، لقمان، (۱۳۹۲)، بررسی نقش عوامل در اقتصاد بدون نفت در الگوی اقتصاد مقاومتی، فصلنامه اقتصاد اسلامی، شماره ۵۲.
- منصف، عبدالعلی، توکلی، اکبر، احمدی اشکفتکی، حمیده (۱۳۹۶)، تأثیر اعتبارات بانکی بر صادرات غیر نفتی بخش‌های صنعت و کشاورزی در ایران، دوره ۷، شماره ۲۱، صص ۱-۱۷.
- محمدیان، محمود؛ الهوردی، مصطفی و سلیمی، امیر. (۱۳۹۲)، بررسی تأثیر بازرگرای صادرات و مزیت رقابتی بر عملکرد صادرات (مورد مطالعه: صادرکنندگان نمونه ایران در سال ۹۰)، فصلنامه مدیریت بازرگانی، ۴(۵): ۶۱-۷۸.
- محمودی میمند، محمد؛ خبازباویل، صمد و فروغی‌نیا، خورشید (۱۳۹۳). مدیریت توسعه صادرات، شناسایی و سطح‌بندی محرک‌های صادراتی، نشریه مدیریت بازرگانی، ۶(۴): ۹۱۰-۸۸۹
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۹). آسیب‌شناسی صادرات غیرنفتی در ایران. معاونت پژوهش‌های اقتصادی، دفتر مطالعات اقتصادی، کد موضوعی: ۲۲۰، شماره مسلسل ۱۷۰۳۹.

- AKPA, AMONA ADAHI , ONUH, SIXTUS SAMUEL2 , KABUK, V. ELIAS3 , SANNI, OBAJE SEBASTIAN.(2022). Non-Oil Export Earnings and Economic Growth in Nigeria. IRE Journals 5(8). | ISSN: 2456-8880
- Amponsah-Tawiah, K. & Annor, F. (2017). Do Personality and Organizational Politics Predict Workplace Victimization? A Study among Ghanaian Employees. *Safety and health at work*, 8(1), 72-76
- Bashir, S. (2011). Organizational Cynicism, Development and Testing of an Integrated Model: A Study of Public Sector Employees in Pakistan. Unpublished Doctoral Dissertation, Muhammad Ali Jinnah University, Karachi.
- Bianchi, C. & wickramasekera, R. (2016). Antecedents of SME export intensity in a Latin American market, *Journal of Business Research*, 69 (10): 4368-4376.
- Cieslik, J., Kaciak, E. & Thongpapanl, N. (2015). Effect of export experience and market scope strategy on export performance: evidence from Poland. *International Business Review*. 24 (5): 772-780.
- Cho, H. T. & Yang, J. S. (2017). How perceptions of organizational politics influence self-determined motivation: The mediating role of work mood. *Asia Pacific Management Review*.
- Driemeier, M.H., & Pritchett, L. (2010). How Business Is Done and the Doing Business Indicators: The Investment Climate when Firms Have Climate Control. The World Bank, Research Working.
- Edeh.Jude Ndubuisi, Obodoechi. Divine Ndubuisi, Ramos-Hidalgo. Encarnacion ,(2020), Effects of innovation strategies on export performance: New empirical evidence from developing market firms, *Technological Forecasting & Social Change* 158 , 120167
- Hakan, M. & Tokol, T. (2007). The effects of export barriers on perceived export performance, *EuroMed Journal of Business*, 2 (1): 36-56.
- Hassanov, J., M. Javid and F. Joutz. (2021). Saudi Non-oil Exports Before and After COVID-19: Historical Impacts of Determinants and Scenario Analysis. *Kapsarc journal*, Pp: 2-69.
- Javani, B., Mutajwaa, P. and Rwelamila, D. (2016), Risk management in IT projects-a case of the South African public sector, *International Journal of Managing Projects in Business*, Vol. 9 No. 2 pp. 389-413.
- Kim, J. & Hemmert, M. (2016). What drives the export performance of small and medium- sized subcontracting firms? A study of Korean manufactures. *International Business Review*. 25 (2): 511-521.
- Lin, R. & Sun, B. (2018). Perceptions of Organizational Politics Influences on Feedback Avoidance Behavior: The Effect of Impression Management Motive and Emotional Intelligence. *Journal of Service Science and Management*, 11(01), 26
- Monteiro.Albertina Paula , Soares.AnaMaria, Rua.Orlando,(2019),LimaLinking intangible resources and entrepreneurial orientation to export performance: The mediating effect of dynamic capabilities, *JournalofInnovation&Knowledge*4(2019)179–187
- Park, Y. B. and Kim, H. S. (2016), Simulation-based evolutionary algorithm approach for deriving the operational planning of global supply chains from the systematic risk management, *Computers in Industry*, Vol. 83, pp. 68–77.

- Reim, W., Parida, V. and Sjödin, D. R. (2016), Risk management for product-service system operation, *International Journal of Operations & Production Management*, Vol. 36 No. 6, pp. 665-686
- Siyambalapitiya, J., Zhang, X., & Liu, X. (2018). Green human resource management: a proposed model in the context of Sri Lanka's tourism industry. *Journal of cleaner production*
- Tesfom, G., & Lutz, C. (2006). A classification of export marketing problems of small and medium sized manufacturing firms in developing countries. *International Journal of Emerging Markets*, 1(3): 262–281
- Torkzadeh, J. and Nekoomand, S. (2015). Validating the Scale of University's Power of Response to Environment. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 5(8): 241- 252.
- Valtonena, E., Falkenbach, H. and van der Krabben, E. (2017), Risk management in public land development projects: Comparative case study in Finland, and the Netherlands, *Land Use Policy*, Vol. 62, pp. 246-257.